

Dit profiel dient gelezen, geïnterpreteerd en gebruikt te worden in combinatie met de leeswijzer, waarin de noodzakelijke uitleg van de verschillende paragrafen vermeld is.

Lepelaar (*Platalea leucorodia*) (A034)

1. Status:

Vogelrichtlijn Bijlage I (inwerkingtreding 1981). Voor Natura 2000 relevant als broedvogel én als niet-broedvogel.

2. Kenschets

Beschrijving: De lepelaar is een forse, overwegend witte, waadvogel, die zijn naam dankt aan de kenmerkende afgeplatte snavel. Het is een vogel van ondiepe wateren, zowel zoute als zoete en hij leeft van kleine vissen en garnalen. De broedkolonies liggen in moerassen en op eilanden. De lepelaar heeft een versnipperd broedgebied dat zich uitstrekt over Centraal- en Zuidoost-Europa, Centraal- en Zuidwest-Azië, Mauretanië en Noordoost-Afrika. De ondersoort ('nominale' ondersoort *leucorodia*) die in Europa voorkomt overwintert rond de Middellandse Zee en langs de West-Afrikaanse kust tot in het noorden van tropisch Afrika. Onze Nederlandse broedvogels horen bij deze ondersoort en overwinteren in West-Afrika.

Relatief belang binnen Europa: De staat van instandhouding van de lepelaar in de Europese Unie is volgens 'BirdLife' ongunstig. Bij de ondersoort *P. l. leucorodia* worden twee populaties onderscheiden. De voor Nederland relevante populatie (van de kustgebieden van West-Europa) wordt geschat op bijna 10.000 vogels. De aantallen nemen toe. Lange tijd was het voorkomen van deze populatie in Noordwest-Europa beperkt tot Nederland, maar recent zijn ook kolonies ontstaan in het Duitse Waddengebied, in Denemarken en in Frankrijk.

1. Broedvogels: Het Nederlandse broedvogelvoorkomen maakt deel uit van een geïsoleerde populatie. De dichtstbijzijnde kolonies van enige omvang bevinden zich in Spanje en Oostenrijk/Hongarije.

Ongeveer een kwart van de populatie in de EU-landen (27%) broedt in Nederland. De populatie binnen de EU groeit vanaf 1970, met een matige toename gedurende de periode 1970-1990 en een sterke toename over 1990-2000. De lepelaar wordt in de EU echter nog steeds beschouwd als schaars vanwege de betrekkelijk kleine omvang van de broedpopulatie (3.400-5.700 paren in landen van de Europese Unie), de schaarste aan broedplaatsen en de kwetsbaarheid van de soort tijdens de trek en overwintering.

2. Niet-broedvogels: Het merendeel van de lepelaars die buiten de broedtijd in Nederland worden waargenomen zijn vogels die horen bij onze eigen broedpopulatie. Naar schatting verblijft 98% in de gebieden waar de watervogelstand wordt gevolgd ('monitoringsgebieden'). Het seizoensmaximum van de in de Nederlandse aanwezige vogels (augustus) bedroeg in 1999/00 t/m 2003/04 gemiddeld ongeveer 5.100 vogels, waarmee Nederland totaal naar schatting 51% van de internationale populatie herbergt.

3. Ecologische vereisten

Leefgebied:

1. Broedvogels: De lepelaar heeft een voorkeur voor dynamische milieus op de overgang tussen zoet en zout en broedt daar op eilanden, in duinvalleien en kwelders. In het binnenland nestelt de lepelaar ook in uitgestrekte moerassen met veel waterriet en een wisselend waterpeil. De nestplaats ligt in uitgestrekte rietvelden, waar bodemnesten worden gemaakt op een kniklaag van oud, niet te dicht, maar sterk riet in ondiep water. Ook maken lepelaars nesten in wilgen- of andere struiken (wilg) gemaakt, incidenteel in moerasbos tussen blauwe reigers. De soort is in het verleden gevoelig gebleken voor bepaalde gifstoffen, en voor vermesting, resulterend in beperkt

doorzicht van water. Verder is de lepelaar gevoelig voor een gebrek aan inundatiezones in rietlanden door kunstmatig waterpeilbeheer met een 'onnatuurlijk' patroon. Het verdwijnen van periodiek overstroomde laagten en rietzomen vergroot ook de toegankelijkheid van broedterreinen voor grondpredatoren zoals de vos. Van invloed op de keuze van de broedlocatie zijn voorts bijv. de al dan niet mogelijke intrek van vissen en verstoring, met name in vestigingsperiode. De soort blijkt zowel in broed- als trek- en overwinteringsgebieden sterk afhankelijk van soort- en habitatbescherming, wat hem kwetsbaar maakt.

2. Niet-broedvogels: De voedselbiotoop bestaat uit zoete en zoute waterpartijen met veel ondiep (10-30 cm), helder en visrijk water, bij voorkeur in moerasgebieden of in geulen en plassen op droogvallende platen in intergetijdengebied. De lepelaars zoeken hun voedsel evenwel ook veel op natte graslanden en in sloten in het boerenland. In de nazomer concentreren de lepelaars zich in gebieden met een gunstig voedselaanbod en veilige rustplaatsen zoals in de grotere 'wetlands', Lauwersmeer, Friese IJsselmeerkust, Oostvaardersplassen en Deltagebied. Ook concentreren ze zich in grote ondiepe plassen en merengebieden, vooral van de natuurterreinen. Op deze pleisterplaatsen brengen Lepelaars een deel van de rui door en bouwen ze reserves op voor de trek naar de Afrikaanse winterkwartieren. Geschikte voedselgebieden zijn gebieden met een vaste bodem, een matig dichte begroeiing en een hoge dichtheid aan prooidieren. Rustplaatsen en voedselgebieden van de niet-broedende lepelaars liggen meestal op korte afstand in hetzelfde gebied. Lepelaars zoek zowel overdag als 's nachts naar voedsel, en volgen in het intergetijdengebied het getijdenritme.

Voedsel: Het voedsel van de lepelaar is zeer gevarieerd. Het hoofdvoedsel bestaat uit vis die tot ca. 15 cm lang en ongeveer 4 cm hoog is, zoals in zoetwatergebied driedoornige- en tiendoornige stekelbaarzen. In zoute wateren jagen de lepelaars vooral op garnalen en steurgarnalen. Ze eten ook kleinere prooien, waaronder aquatische insecten en hun larven, zoals watertorren, libellen, kokerjuffers, sprinkhanen, krekels, vliegen, muggen en wantsen. Ook vlokreeften, zoetwatermosseltjes, mollusken, wormen, bloedzuigers, amfibieën en hun larven, alsook plantaardig materiaal maken onderdeel uit van het dieet. Bij de broedvogels strekt het voedselgebied zich uit tot op 40 km van de broedkolonie.

Rust: De lepelaar heeft als kolonievogel een grote verstoringgevoeligheid, rust is een absolute voorwaarde voor broedende vogels. De gevoeligheid voor verstoring van zijn leefgebied is matig tot gemiddeld, waarbij met name broedkolonies in de vestigingsfase en foeragerende vogels in het Waddengebied gevoelig zijn. Omdat de broedkolonies hoofdzakelijk in afgesloten reservaten liggen zijn de effecten van verstoring op de populatie waarschijnlijk beperkt. Ook buiten de broedtijd zijn lepelaars schuw, ze kiezen bij voorkeur veilige, rustige plekken uit met weinig storende factoren. Dat geldt zowel voor het voedselgebied als de gemeenschappelijke rustplaatsen. In het getijdengebied zijn de rustbiotopen en hoogwatervluchtplaatsen de kwelders en ondiepe wadplaten die aan de wadkant liggen. In binnenwateren rust de lepelaar in de rustig gelegen ondiepe wateren of oevers. In binnendijkse gebieden zoekt hij vaak de beschutte delen in voedselgebieden op. (Water)recreatie in kan het foerageren en rusten van lepelaars nadelig beïnvloeden, omdat de soort bij benadering snel opvliegt (vanaf een afstand van gemiddeld meer dan 100 m). Andere storende factoren zijn voor de lepelaar onder meer het ongeschikt worden van voedselbiotopen, beperking van het voedselaanbod, vergiftiging en sterfte door aanvliegen van obstakels. Voedselbiotopen zijn ongeschikt geworden door te hoog opzetten van het waterpeil, door ontwatering van polders, door dichtslibben van poldersloten en door kaal houden steile slootoevers. Het voedselaanbod is achteruit gegaan door voor vissen niet te passeren waterkeringen en door afname van de visstand ten gevolge van algenbloei. Lepelaars hebben in het verleden te lijden gehad onder directe vergiftiging of vergiftiging via het voedsel, door waterverontreiniging of door uitspoeling van bestrijdingsmiddelen of andere toxische stoffen. Soms sneuvelen de vogels omdat ze tegen hoogspanningsleidingen vliegen en langs de oever opgestelde van windturbines langs de oever.

Minimum omvang duurzame populatie: Vanuit populatie-ecologische optiek zijn voor een duurzame sleutelpopulatie van de lepelaar ten minste 20 paren vereist. Het beschermingsplan moerasvogels stelt als ondergrens 40 paren. Voor een gunstige staat van instandhouding zijn op nationale schaal ten minste 20 sleutelpopulaties van een dergelijke minimumomvang vereist (>800 paren).

4. Huidig voorkomen

4.1 Broedvogels

Het huidige zwaartepunt van de broedverspreiding van de lepelaar ligt op de Waddeneilanden, gevolgd door het Zwanenwater, het IJsselmeergebied (vooral Oostvaardersplassen en Lepelaarplassen) en het Deltagebied (vooral Quackjeswater in Voornes Duin).

Verspreidingskaart lepelaar (broedvogel)

4.2 Niet-broedvogels

Na het broedseizoen blijven lepelaars nog enige tijd op de nazomerpleisterplaatsen voordat ze gaan wegtrekken naar hun overwinteringsgebieden in Afrika. Meer dan de helft van deze pleisteraars verblijft in het Waddengebied (Balgzand, Lauwersmeer); ook het Deltagebied (Haringvliet) en de Oostvaardersplassen zijn belangrijke pleisterplaatsen.

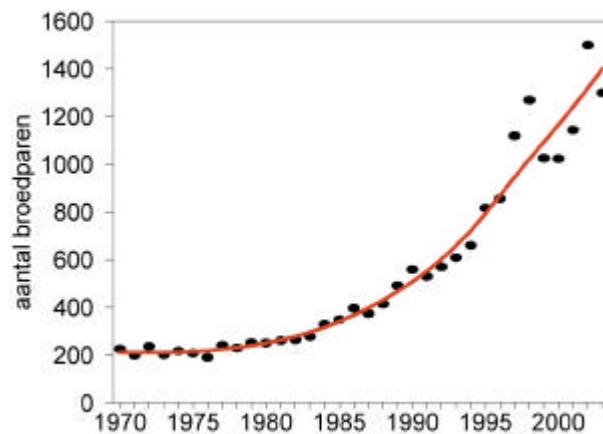

Verspreidingskaart lepelaar (niet broedvogel)

5. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

5.1 Broedvogels

Trends in Nederland: De populatie-ontwikkeling van de lepelaar is sinds begin jaren positief. De populatie omvatte 230-390 paren in 5-6 kolonies in 1961-1965 en 1.000-1.270 paren in 14 grotere en 13 kleinere of onregelmatige vestigingen in 1998-2000. In de periode 1999-2003 bedroeg de Nederlandse broedpopulatie resp. 1.026, 1.024, 1.144, 1.500 en 1.300 paren.

Aantalsontwikkeling broedparen lepelaar

Recente ontwikkelingen: De Nederlandse broedpopulatie van de lepelaar laat sinds 1981 (1981-2003) een matige toename zien. Ook over de periode 1994-2003 vertoont de landelijke trend een matige toename. De toename geldt het sterkst voor de Waddeneilanden; de populatie is daar in een kwart eeuw vertienvoudigd. Er ontstonden enkele nieuwe kolonies (waarvan de belangrijkste

in het Deltagebied). Daartegenover staat het verdwijnen van de lange tijd bezette kolonie in het Naardermeer in 1988.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: gunstig.

De verspreiding van de lepelaar is op atlasblok-niveau met 145% toegenomen sinds midden jaren zeventig. In totaal is de soort in 34 atlasblokken aanwezig uit 4 verdwenen en in 20 atlasblokken verschenen. De toename geldt het sterkst voor de Waddeneilanden. Met uitzondering van Griend en enkele zandplaten zijn er alle eilanden gekoloniseerd zijn.

Beoordelingsaspect populatie: gunstig.

Vanaf 1981 is de landelijke broedpopulatie van de lepelaar sterk toegenomen.

Beoordelingsaspect leefgebied: gunstig.

De verbeterende waterkwaliteit en de goede soortbescherming hebben een positieve uitwerking gehad op deze soort. Lokale predatie door vossen heeft het ontstaan van nieuwe kolonies van de lepelaar bevorderd en daardoor is de populatie als geheel minder kwetsbaar geworden.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: gunstig.

In het Waddengebied en de Delta lijken de perspectieven voor de lepelaar het gunstigst. Daar kan een lichte verdere populatietoename in het verschiet liggen, al lijkt de periode van grootste groei voorbij. In het IJsselmeergebied bieden nieuwe natuurontwikkelingsprojecten de lepelaar mogelijk nieuwe kansen. Het voortbestaan van de kolonie in de Oostvaardersplassen is echter afhankelijk van het gevoerde waterpeilbeheer (dat bleek uit zijn afwezigheid in voorjaar 1996). Het lijkt voorsnog niet aannemelijk dat zich elders in het binnenland omvangrijke kolonies zullen vormen. Al met al, mede met het oog op de verbeterde bescherming van lepelaars en hun habitat langs de trekweg, is een lichte verdere groei te verwachten van de Nederlandse populatie.

Landelijke instandhoudingsdoelstelling: Behoud omvang en kwaliteit leefgebied voor behoud van een populatie van ten minste 1 .000 paren verdeeld over ten minste 2 0 kolonies van ten minste 40 paren.

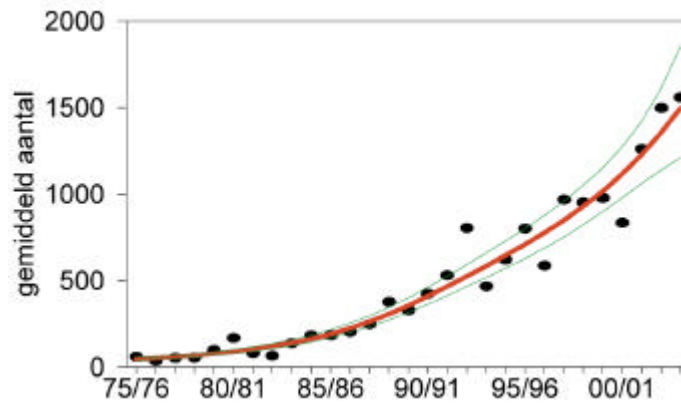
Streefbeeld bij de landelijke instandhoudingsdoelstelling: Vanuit populatie-ecologisch oogpunt is herstel van de broedvogelpopulatie van de lepelaar gewenst naar een niveau van ten minste 20 sleutelpopulaties, die ieder tenminste uit 20 paren bestaan (> 400 paren). Het beschermingsplan moerasvogels stelt daarentegen als doel tenminste 20 sleutelpopulaties van 40 paren met een nationaal populatieniveau van > 800 paren. Voldoende geschikt leefgebied voor de streefpopulatie is gewenst met voldoende foerageergebied en voldoende veilige nestgelegenheid (met het oog op vossen). Van belang is een voortzetting van de populatiegroei in Delta en Waddengebied die doorwerkt in een landelijke populatietoename. Positief is dat de soort de leefgebieden in de Oostvaardersplassen en de nieuwe gebieden die ontstaan door natuurontwikkeling in het IJsselmeergebied duurzaam weet te benutten.

Oordeel: Zowel voor broedvogels als voor niet-broedvogels van de lepelaar is de situatie gunstig.

Beoordeling Staat van Instandhouding		
Aspect	1981	2004
Verspreiding	Gunstig	gunstig
Populatie	Matig ongunstig	gunstig
Leefgebied	Matig ongunstig	gunstig
Toekomstperspectief	Matig ongunstig	gunstig
Eindoordeel	Matig ongunstig	gunstig

5.2 Niet-broedvogels

Trends in Nederland: Met de groei van het aantal broedparen van de lepelaar is ook het aantal vogels dat na de broedtijd in de 'monitoringsgebieden' wordt geteld toegenomen. Het waddengebied is daarbij relatief sterk in betekenis gegroeid. Ook in de randmeren en in diverse deltawateren heeft de soort een sterke toename doorgemaakt. In de Oostvaardersplassen heeft de populatie echter een terugval gekend in het aantal broedparen rond 1995, en qua betekenis als broedgebied is dit gebied voorbijgestreefd door Waddenzee en Haringvliet.

Aantalsontwikkeling lepelaar (niet broedvogel)

Recente ontwikkelingen: De Nederlandse populatie van de lepelaar laat vanaf 1981 (1981-2003) een sterke toename zien. Over de periode 1994-2003 vertoont de landelijke trend ook een sterke toename.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: gunstig.

De soort heeft ook buiten de broedtijd een ruimere verspreiding gekregen.

Beoordelingsaspect populatie: gunstig.

De lepelaarpopulatie is sterk vooruitgegaan in aantallen en heeft een ruimere verspreiding gekregen, met bijv. kolonisatie van het internationale Waddengebied.

Beoordelingsaspect leefgebied: gunstig.

De sterke vooruitgang van de lepelaar geeft aan dat de kwaliteit van het leefgebied op dit moment niet (meer) beperkend is voor de soort.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: gunstig.

Bij een verdere verbetering van de waterkwaliteit kan het voedselaanbod voor de lepelaar verder verbeteren. De populatieontwikkelingen worden waarschijnlijk meer en meer gestuurd door de beschikbaarheid van geschikt broedhabitat.

Landelijke instandhoudingsdoelstelling: Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 125 vogels (seizoensgemiddelde).

Streefbeeld bij de landelijke instandhoudingsdoelstelling: Gewenst is een leefgebied met voldoende omvang en kwaliteit voor een seizoensmaximum aantal van 1.225 vogels in het landelijke monitoringsnetwerk. Dat aantal vogels is de gemiddelde waarde van de seizoensgemiddelden van 1999/2000 t/m 2003/2004.

Oordeel: De staat van instandhouding van de lepelaarpopulatie wordt in 1981 als ongunstig beoordeeld vanwege de beperkte verspreiding - samenhangend met het beperkte aantal kolonies - en vanwege de lage aantallen. De huidige staat van instandhouding wordt gunstig geacht in verband met de sterk toegenomen aantallen en het gunstige toekomstperspectief.

Beoordeling Staat van Instandhouding		
Aspect	1981	2004
Verspreiding	matig ongunstig	gunstig
Populatie	zeer ongunstig	gunstig
Leefgebied	gunstig	gunstig
Toekomstperspectief	gunstig	gunstig
Eindoordeel	zeer ongunstig	gunstig

6. Bronnen

- Bijlsma R.G., Hustings F. & Camphuysen C.J. 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Dijk K. van & O. Overdijk 1996. Lepelaars op nazomerpleisterplaatsen in Nederland in augustus 1995. *Limosa* 69: 1975-1979
- Hut R.M.G. van der 1992. Biologie en bescherming van de Lepelaar *Platalea leucorodia*. Technisch Rapport Vogelbescherming 6, Vogelbescherming Nederland, Zeist.
- Jonker J. 1992. Voedselgebieden van de Lepelaar in Noord-Holland: actuele situatie, knelpunten en verbeteringen (Technisch rapport 8). Vogelbescherming, Zeist.
- Schutte, H. & T. den Boer 1999. Lang leve de Lepelaar. Vijf jaar samenwerken aan soortbescherming. Vogelbescherming Nederland, Zeist.